

***تشبیه:** کسی یا چیزی را به کسی یا چیزی دیگر مانند کنیم و به یک دلیل روشن، آن دو را همانند یکدیگر بشناسیم و ببینیم.

مثال:

بَلَم، آرام چون قویی سبکبال

به نرمی بر سرِ کارون همی رفت

فریدون تولّی

(بلم یعنی قایق)

در تصویر بیت بالا قایق باریک به قویی سبکبال تشبیه شده و دلیل این تشبیه در مصرع دوم است؛ یعنی حرکت نرم و آرام بر روی آب کارون که نام رودی در خوزستان است.

***مراعات نظیر:** وقتی که در یک بیت یا یک قطعه ادبی کلماتی در کنار هم بیایند که از نظر

معنایی در یک دایره مشترک قراردارند و معنای کلمات با هم متناسب است.

مثال:

بسی تیر و دی ماه و اردیبهشت

برآید که ما خاک باشیم و خشت

سعدی

کلمه‌های «تیر» و «دی» و «اردیبهشت» و «ماه» با هم مراعات نظیر ساخته‌اند.

***جان بخشی:** وقتی که رفتار و ویژگی‌های موجودی جان‌دار را به جسمی بی‌جان نسبت بدهیم یا

رفتار انسانی را به دیگر موجودات.

مثال: صبحدم مرغ چمن با گل نوحاسته گفت

ناز کم کن که در این باغ بسی چون تو شکفت

حافظ

اینکه مرغ چمن با گل نو حرف می‌زند و گل نو ناز می‌کند یعنی شاعر به پرنده و گل جان بخشیده است.

***تضاد:** وقتی که دو مفهوم متضاد و متقابل در یک بیت یا یک قطعه ادبی به‌کاربروند آرایه تضاد

ساخته می‌شود.

مثال:

ندیدم همچو تو پیدا و پنهان

مثال عشق پیدایی و پنهان

مولوی

***تکرار:** تکرار انواع سه‌گانه دارد که دو نوع آن برای ما اهمیت دارد.

(۱) تکرار واج یا حرف که به آن واج‌آرایی می‌گویند.

مثال:

شب است و شاهد و شمع و شراب و شیرینی غنیمت است چنین شب که دوستان بینی

سعدی

(۲) تکرار واژه یا کلمه که در یک بیت یا قطعه ادبی شاعر یا نویسنده یک کلمه را معمولاً برای تأکید بر آن تکرار می‌کنند. در برخی موارد مانند مثال زیر ممکن است بیشتر از یک کلمه تکرار شود.

مثال:

دلبر جانان من، برده دل و جان من برده دل و جان من، دلبر جانان من

مولوی

***اغراق:** وقتی که شاعر یا نویسنده در توصیف یک پدیده یا تماشای آن بزرگ‌نمایی می‌کند. گویی یک حس یا واقعه را چندین برابر نشان می‌دهد و از مرزهای عقل و منطق فراتر می‌رود و خیال‌انگیز می‌شود.

مثال:

گر برگ گل سرخ کنی پیرهنش را از نازکی آزار رساند بدنش را

سعدی

شاعر چنان در توصیف لطافت بدن معشوق خود اغراق می‌کند که می‌گوید حتی پوشیدن پیراهنی از جنس برگ گل پوست لطیف بدن او را آزار می‌دهد.

***جناس:** کلماتی که به شکل‌های مختلف هم‌جنس و شبیه باشند در کنار هم آرایه جناس

می‌سازند. جناس دو نوع کلی دارد؛ کامل و ناقص.

(۱) جناس کامل وقتی است که دو کلمه دقیقاً شبیه هم باشند اما دو معنای متفاوت داشته باشند.

مثال: گورخر

بهرام که گور می‌گرفتی همه عمر دیدی که چگونه گور بهرام گرفت

قبر

(۲) جناس ناقص:

الف- فقط یک حرف متفاوت است؛ مثال: سیر / سار سیر/شیر سیر/سیب

ب- یک حرف بیشتر دارد؛ مثال: سیر / مسیر

ج- فقط یک حرکت متفاوت است؛ مثال: جُست / جَست